

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ імені Г. С. КОСТЮКА

Лахтадир Олена Володимирівна

УДК 159.922:796.077.4-047.22(043.3)

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті психології імені Г. С. Костюка НАПН України, лабораторія вікової психофізіології

Науковий керівник

доктор психологічних наук, старший науковий співробітник **Корніяка Ольга Миколаївна**, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, лабораторія вікової психофізіології, головний науковий співробітник

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор **Калмикова Лариса Олександрівна**, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, кафедра психології і педагогіки дошкільної освіти, завідувач

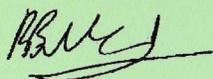
кандидат психологічних наук **Петренко Ірина Володимирівна**, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, лабораторія психології спілкування, старший науковий співробітник

Захист відбудеться "28" листопада 2017 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.453.02 в Інституті психології імені Г. С. Костюка НАПН України за адресою: 01033, м. Київ, вул. Паньківська, 2.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України.

Автореферат розісланий "25" жовтня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Л. Зливков

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство переживає кардинальні зміни в усіх сферах своєї життєдіяльності. Це істотно підвищує вимоги до рівня професіоналізму особистості і вимагає розширення та оновлення освітнянського діапазону в плані професійної підготовки фахівців узагалі і спеціалістів з фізичної культури і спорту, зокрема. Суспільна практика вимагає від них розв'язання широкого кола соціальних, культурологічних, психологічних, фізіологічних, фізичних, здоров'язберігаючих та інших завдань, що не може бути здійснене поза педагогічною і міжособистісною взаємодією. Така взаємодія вимагає від суб'єкта спілкування володіння високорозвиненою комунікативною компетентністю як психологічним інструментом комунікації.

Як показало дослідження, останнім часом психологи і педагоги приділяють особливу увагу дослідженню розвитку комунікативних вмінь і навичок у контексті сформованості комунікативної компетентності суб'єкта педагогічної взаємодії (Л.І. Берестова, Ю.М. Ємельянов, Ю.М. Жуков, Є.П. Ільїн, В.А. Кан-Калік, А.А. Кідрон, О.М. Корніяка, О.О. Леонтьєв, Л.А. Петровська, А.Г. Самохвалова, Є.С. Семенов й ін.).

Досліджувалися й особливості розвитку комунікативних вмінь фахівців з фізичної культури і спорту в контексті їх професійно-педагогічної діяльності (Є.П. Ільїн, І.В. Іваній, В.А. Магін й ін.); підходи до комунікативної підготовки фахівців у сфері фізичної культури і спорту (Ю.В. Васьков, Н.М. Самсутіна, Л.В. Серман, А.В. Синиця й ін.). Водночас питання особливостей формування комунікативної компетентності як засобу професійної діяльності та педагогічної взаємодії цих фахівців, що має відповідати соціально-професійним нормам, а також проблема створення сприятливих умов для її розвитку і корекції у процесі професійної підготовки студентів, розроблені недостатньо.

Здійснений нами теоретичний аналіз наукової психолого-педагогічної літератури щодо наявності досліджень, які пропонують різні підходи до вивчення феномена комунікативної компетентності, показав, що проблема психологічних особливостей становлення і розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту залишається і нині малодослідженою. Актуальність та недостатня розробленість цієї проблеми зумовили вибір теми дисертації: *«Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту».*

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проблема дисертаційного дослідження входить до комплексних науково-дослідних тем лабораторії вікової психофізіології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України: «Психофізіологічне забезпечення становлення фахівця у професіях типу «людина-людина» (державний реєстраційний номер 0107U012420) та «Психофізіологічні закономірності професійного самоздійснення особистості» (державний реєстраційний номер 0113U001126). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (протокол № 11 від 29 листопада 2012 р.) і узгоджено рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 23 квітня 2013 р.).

Об'єктом дослідження є комунікативна компетентність майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

Предметом дослідження виступають психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

Мета дослідження полягає в теоретичному й експериментальному вивченні специфіки сформованості комунікативної компетентності у майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту і визначенні способів та засобів їх професійно-комунікативного вдосконалення.

Гіпотези дослідження:

- комунікативна компетентність як складне особистісне утворення з необхідністю об'єднує у своєму складі такі структурні компоненти, які визначають реалізацію основних функцій педагогічної взаємодії: комунікативно-мовленнєву комунікацію, соціальну перцепцію й інтеракцію;

- стать, спеціалізація й етап навчально-професійної підготовки впливають на рівень сформованості комунікативної компетентності та її структурних компонентів;

- успішність реалізації програми психологічного супроводу розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту залежить від врахування потреби у збалансованому розвитку її структурних компонентів.

Відповідно до мети дослідження поставлено такі завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз стану вивчення проблеми становлення комунікативної компетентності особистості в умовах педагогічної взаємодії.

2. Проаналізувати психологічний зміст, основні структурні компоненти та функції комунікативної компетентності особистості; визначити структурну організацію комунікативної компетентності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту.

3. Здійснити емпіричне дослідження психологічних особливостей сформованості комунікативної компетентності студентів, а також її розвитку залежно від статі, спеціалізації і курсу їх навчально-професійної підготовки.

4. Створити модель розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

5. Розробити програму комплексного розвитку та психокорекції комунікативної компетентності студентів – майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту і перевірити її ефективність у ході апробації.

Теоретико-методологічним підґрунтям дослідження стали:

- системно-діяльнісна парадигма в дослідженнях психічного (Г.О. Балл, Л.С. Виготський, О.В. Запорожець, П.І. Зінченко, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, С.Д. Максименко, С.Л. Рубінштейн й ін.);

- концептуальні положення компетентнісного підходу до професійної підготовки й розвитку особистості (А.О. Деркач, Н.О. Євдокимова, І.О. Зимняя, Н.В. Кузьміна, Л.М. Мітіна, Л.А. Петровська, Дж. Равен й ін.);

- наукові положення про професійну комунікацію (О.О. Бодальов, А.О. Деркач, М.С. Каган, О.М. Кокун, О.М. Корніяк, О.М. Леонтьєв, Б.Ф. Ломов, С.Д. Максименко, А.К. Маркова, В.О. Сластьонін й ін.);

- теоретичні положення стосовно розуміння сутності таких понять, як «комунікативні здібності», «комунікативні здатності», «комунікативні вміння», «комунікативна культура», «здатність до спілкування», «комунікативна

компетентність» тощо (А.В. Білоножко, Ю.М. Жуков, Є.П. Ільїн, Г.С. Костюк, О.М. Корніяк, В.Н. Куніцина, Л.А. Петровська, В.М. Погольша, Л.О. Пономаренко, А.Г. Самохвалова, В.А. Семиченко, Н.В. Чепелева, Т.К. Чмут й ін.);

- положення теорії навчальної і педагогічної діяльності, а також положення про особливості спілкування, пов'язані з підготовкою спеціалістів у вищих навчальних закладах (Л.Г. Божович, В.Л. Зливков, В.А. Крутецький, Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова, Ф.М. Рахматулін, Ю.М. Швалб й ін.).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети застосовано комплекс методів наукового дослідження: а) теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, класифікація, порівняння, систематизація та теоретичне моделювання; б) емпіричні – спостереження, бесіда, анкетування, опитування, тестування, психолого-педагогічний експеримент; в) прогностичні – експертна оцінка; г) статистичні – факторний і кореляційний аналіз, Paired-Samplest-Test для визначення статистично значущих відмінностей у розвитку змінних для парних вибірок.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилися на базі Київського університету імені Бориса Грінченка упродовж 2012–2016 років. Вибірку утворили 158 студентів I – IV курсів, з них – 93 юнаки та 65 дівчат, які навчаються за спеціальностями: «Фізичне виховання» і «Здоров'я людини». До того в експерименті взяли участь 10 експертів – фахівців у галузі психології та фізичної культури і спорту. Експериментальну та контрольну групи утворили студенти III курсу навчання – по 30 осіб у кожній.

Надійність і достовірність результатів дослідження забезпечуються: різнобічним теоретичним аналізом досліджуваної проблеми; методологічною обґрунтованістю його основних положень; комплексним використанням методик і методичних прийомів, адекватних меті, об'єкту, предмету та завданням дослідження; достатньою репрезентативністю вибірки; поєднанням кількісного і якісного аналізу отриманих емпіричних даних; відповідним статистичним опрацюванням результатів експериментальної роботи.

Наукова новизна і теоретичне значення отриманих результатів полягають у такому:

- *вперше розроблено* психологічну структуру комунікативної компетентності фахівців з фізичної культури і спорту, яка являє собою складне особистісне утворення і містить у своєму складі чотири основних компоненти: когнітивний, комунікативно-мовленнєвий, соціально-перцептивний та інтерактивний, через які відбувається їх педагогічно-професійне спілкування;

- *емпірично встановлено* залежність рівнів розвитку комунікативної компетентності та її структурних компонентів від статі, спеціальності і курсу навчально-професійної підготовки студента;

- *визначено* факторну структуру комунікативної компетентності для з'ясування особливостей взаємозв'язку її характеристик і виокремлення ключових з них у студентів, які проходять навчально-професійну підготовку за спеціальностями «Фізичне виховання» та «Здоров'я людини»;

- *створено* модель розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, яка охоплює такі три етапи: інформаційно-мотиваційний, змістово-операційний і результативно-контрольний; *розроблено* програму психологічного супроводу розвитку комунікативної компетентності студентів;

- *доведено*, що наявність балансу в сформованості у студентів структурних компонентів комунікативної компетентності з акцентом на розвитку її невербальних засобів, оптимальне співвідношення психологічного змісту комунікативної компетентності і змістових особливостей їх майбутньої професійної діяльності, а також використання програми психологічного супроводу забезпечують досягнення позитивної динаміки у розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту;

- *дістали подальшого розвитку* підходи до вдосконалення комунікативної компетентності студентів спортивного профілю, де першочерговим є акцентування на розвитку невербальних засобів спілкування.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання результатів дослідження в консультативній роботі психологічної служби вищих навчальних закладів, у процесі педагогічної взаємодії викладачів зі студентами, курсі викладання психології педагогічного спілкування та психології фізичного виховання для студентів – майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

Основні результати дослідження впроваджено у навчальний процес підготовки студентів за спеціальністю «Фізичне виховання» та «Здоров'я людини» Київського університету імені Бориса Грінченка (навчальні курси «Психологія фізичного виховання», «Психологія здоров'я»; довідка № 53н від 28.03.2017 р.); Національного педагогічного університету імені Драгоманова (навчальний курс «Психологія спорту»; довідка № 19 від 23.05.2017 р.); Національний університет фізичного виховання і спорту України (навчальний курс «Психологія спорту»; довідка № 018 514 від 02.06.2017 р.); Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (навчальний курс «Загальна психологія»; довідка № 55н від 23.03.2017 р.).

Організація дослідження. Психологічне дослідження проводилося у чотири етапи: теоретичний (2012–2013 рр.), методичний (2014 р.), експериментальний (2015 – перша половина 2016 рр.), на якому вивчався комунікативний розвиток майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту в природних умовах – у навчально-професійній діяльності, й аналітичний (друга половина 2016 р.) – присвячений оформленню результатів наукового дослідження, підготовці тексту дисертації.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та емпіричні результати дослідження і висновки дисертації доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях: на VIII, IX та XI міжнародних науково-практичних конференцій «Психолінгвістика в сучасному світі» (м. Переяслав-Хмельницький, 2013, 2014, 2016); VIII міжнародній науково-практичній конференції «Духовність у становленні та розвитку особистості» (м. Івано-Франківськ, 2014); міжнародній науково-практичній конференції «Фізична культура і спорт у сучасному суспільстві: досвід, проблеми, рішення» – у циклі Анохінських читань (м. Київ, 2013, 2014, 2015); а також на III науково-методичному семінарі «Вікові чинники ціннісного розвитку обдарованої особистості» (м. Київ, 2016).

Основний зміст дослідження та його результати обговорювалися на засіданнях лабораторії вікової психофізіології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (2012–2016 рр.) та засіданнях кафедри «Фізичного виховання» Київського університету імені Бориса Грінченка (2012–2016 рр.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено у 9 публікаціях, з яких 5 опубліковано у наукових фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України у галузі психології; 1 – у періодичному науковому виданні іноземної держави, а також у 3 тезах виступів на наукових конференціях та семінарах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (219 найменувань, з них 10 – іноземною мовою) та п'яти додатків (на 58 сторінках). Основний обсяг дисертації становить 201 сторінку друкованого тексту. В тексті міститься 10 рисунків (на 5 сторінках) і 35 таблиць (на 24 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 259 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми дисертаційного дослідження, визначено його мету, об'єкт, предмет, гіпотези, завдання і методи. Висвітлено наукову новизну і теоретичне значення отриманих результатів, розкрито практичне значення дослідження, наведено відомості про апробацію та впровадження одержаних результатів, їх висвітлення у публікаціях, представлено дані щодо структури й обсягу дисертації.

У **першому розділі** – «*Теоретико-методологічні засади дослідження комунікативної компетентності особистості*» – проаналізовано психологічні підходи до вивчення феномена комунікативної компетентності особистості; розкрито зміст, психологічну структуру та функції комунікативної компетентності студента – майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту; з'ясовано соціально-психологічні умови і чинники розвитку комунікативної компетентності студентів у вищих навчальних закладах педагогічного профілю.

В наш час існує значна кількість досліджень, присвячених вивченню різних аспектів комунікативної компетентності. Однак подальші дослідження в цьому напрямку гальмуються передусім через відсутність загальноприйнятого визначення цього терміна: представники різних галузей знань описують це поняття з позиції своїх інтересів і підкреслюють у ньому те, що є найсуттєвішим для конкретної науки і мети власного дослідження.

Необхідність уточнення психологічного змісту поняття комунікативної компетентності зумовлена і потребою у систематизації і змістовому розмежуванні таких, близьких за змістом, понять, як «комунікативні здатності», «здатність до спілкування», «компетентність у спілкуванні» й інших, оскільки в наукових працях досить часто має місце їхнє зближення чи отождолення.

У зв'язку з проблемою дослідження нами було проаналізовано зміст понять «комунікація» і «спілкування», співвідношення між якими розглядається дослідниками (Є.П. Ільїн) як відношення загального і часткового.

Тим часом методологічні проблеми спілкування і комунікативної компетентності як ефективного психологічного інструмента суб'єкта комунікації аналізувалися у працях К.О. Абульханової-Славської, Г.М. Андреевої, О.О. Бодальова, Л.П. Буєвої, О.М. Леонтьєва, О.О. Леонтьєва, Б.Ф. Ломова, М.С. Кагана, С.Д. Максименка,

Б.Д. Паригіна й ін. У дослідженнях А.Б. Добровича, М.М. Заброцького, В.А. Кан-Каліка, Я.Л. Коломінського, М.М. Корнева, О.М. Корніяки, С.О. Мусатова, В.А. Семиченко, Т.С. Яценко й інших вчених розкрито різні сторони професійного спілкування і комунікативної компетентності його суб'єкта. Науковцями (Ю.М. Ємельянов, Л.А. Петровська, С.В. Петрушин й ін.) вивчалися і психолого-педагогічні умови та чинники розвитку комунікативних вмінь особистості.

Огляд літературних джерел з приводу визначення сутності комунікативної компетентності показав, що існують два основних підходи до її тлумачення: через інтерпретацію найближчих до неї понять – комунікативних здатностей і комунікативних знань та вмінь. Так, ряд авторів пояснює комунікативну компетентність через поняття «здатності» (О.О. Аршавська, М.М. В'ятков, Д.І. Ізаренков, Д. Крістел, С. Савіньон й ін.). Другий підхід пов'язаний з дослідженнями таких учених, як Н.І. Гез, О.М. Казарцева, О.Ю. Константинова, О.М. Корніяка, Ю.П. Федоренко, Д. Хаймс й ін., котрі визначають комунікативну компетентність через поняття «знання, навички і вміння». Попри всю різноманітність підходів до розуміння змісту поняття «комунікативна компетентність», у загальному плані вона розглядається як сукупність вмінь і знань особистості про норми і правила спілкування.

На підставі результатів теоретичного аналізу ми розглядаємо комунікативну компетентність як сукупність комунікативних знань, вмінь та навичок, за допомогою яких суб'єкт спілкування реалізує цілі та завдання комунікативної діяльності і досягає взаєморозуміння у міжособистісній та професійній взаємодії. Комунікативна компетентність є інтегральним утворенням особистості, побудованим на комбінації пізнавальних відношень, практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань та вмінь особистості, використовуваних у міжособистісній взаємодії. Як складно організоване особистісне утворення суб'єкта, за допомогою якого він здійснює свою професійну й комунікативну діяльність, комунікативна компетентність виступає засобом, або інструментом, діяльності спілкування.

Аналіз моделей комунікативної компетентності показав, що всі вони побудовані на основі системного підходу, який передбачає її дослідження як системи, визначення внутрішніх зв'язків і відношень між її складовими. У межах такого підходу комунікативна компетентність, як і будь-який системний об'єкт, допускає поділ на підсистеми залежно від конкретних завдань, поставлених у ході дослідження.

У літературі існує декілька підходів до визначення структури комунікативної компетентності. По-перше, дослідники, визначаючи її структуру, роблять акцент на когнітивній складовій цього феномена, тобто на знаннях і здібностях, потрібних для спілкування (В.П. Захаров, В.А. Лабунська, Є.В. Руденський, З.С. Смелкова, Н.Ю. Хрящев та ін.). По-друге, опис структури комунікативної компетентності дається через комунікативні вміння (А.В. Захаров, А.В. Мудрик). По-третє, до структурних елементів комунікативної компетентності, згідно з позицією О.В. Сидоренко, слід відносити і комунікативні знання, і комунікативні здібності, і комунікативні вміння.

Виділення певних структурних компонентів у складі досліджуваного феномена пов'язане зазвичай з їх узагальнюючим характером щодо наявних теоретичних поглядів на комунікативну компетентність у дослідженнях Б.Г. Ананьєва, Г.М. Андреевої, І.А. Богачок, Н.В. Бордовської, М.С. Кагана, О.О. Леонтьєва, Л.М. Мітіної, В.М. Панфьорова й інших вчених.

Особливу увагу дослідники приділяли аналізу пізнавального (когнітивного) компонента у структурі комунікативної компетентності: передусім мисленню як здатності аналізувати вчинки, бачити мотиви, що спонукають до них. Дехто з дослідників (Ю.М. Ємельянов, С.В. Петрушин) наголошував на важливій ролі поведінкового компонента у структурі комунікативної компетентності, що розглядається як вільне володіння вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки. Проте, на думку Б.Ф. Ломова, найбільш важливою та складною складовою комунікативної компетентності виступає саме емоційний компонент. У зв'язку з цим український дослідник М.Б. Завіниченко виділяє у структурі комунікативної компетентності три таких визначальних компоненти: гностичний, конативний та емоційний. А умовою успішного спілкування людини з іншими людьми дослідники вважають соціально-психологічну перцепцію, що об'єднує ідентифікацію, емпатію і соціальну рефлексію (Ю.М. Ємельянов, Ю.М. Жуков, Л.А. Петровська).

У зарубіжній психологічній науці традиційним вважається виділення трикомпонентної структури комунікативної компетентності. Компонентами такої структури, розробленої Б. Шпітсбергом і В. Купахом, виступають *знання* (усвідомлення того, яка комунікативна поведінка є найбільш доцільною в конкретній ситуації); *уміння* (здатність застосувати цю поведінку в певному контексті) і *мотивація* (прагнення до ефективної та компетентної комунікації). У свою чергу, Дж. МакКроскі виділяє такі структурні компоненти комунікативної компетентності: когнітивний, психомоторний і афективний.

Запропонована нами структура комунікативної компетентності студента – майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту містить чотири основних структурних компоненти: *когнітивний, комунікативно-мовленнєвий, соціально-перцептивний та інтерактивний*. Всі структурні компоненти комунікативної компетентності перебувають у нерозривній єдності між собою.

Тим часом здійснений нами аналіз психолого-педагогічної літератури дав можливість визначити умови і чинники, важливі для успішного перебігу комунікативної діяльності не тільки педагога взагалі, а й майбутнього педагога з фізичного виховання. Адже діяльність вчителя з фізичної культури відбувається у специфічних умовах порівняно з діяльністю інших вчителів. Зазвичай виокремлюють три групи таких специфічних умов: психічне напруження, фізичне навантаження (через постійний шум на уроках з фізичної культури) і зовнішні середовищні фактори, пов'язані з проведенням занять на відкритому повітрі. Додатковими чинниками психічного навантаження є також потреба в переключенні уваги з однієї вікової групи на іншу, а також велике навантаження на мовленнєвий апарат і голосові зв'язки: команди повинні віддаватися чітко, голосно, часто на тлі шуму, створюваного учнями при виконанні вправ. Специфіку умов діяльності, в тому числі діяльності спілкування, вчителя з фізичної культури створює також необхідність показувати учням особливості виконання фізичних вправ і страхувати їх при виконанні цих вправ.

Таким чином, комунікативна компетентність – це складне утворення особистості, що передбачає високий рівень володіння нею складними комунікативними вміннями і навичками, адекватними новим соціальним умовам; орієнтацію в комунікативних засобах; знання принципів і правил побудови спілкування в різних соціальних середовищах – передусім у професійній сфері. Як

психологічний інструмент суб'єкта спілкування вона являє собою систему його внутрішніх ресурсів – знань, умінь і навичок, потрібних для побудови ефективної комунікативної дії в ситуації міжособистісної взаємодії.

У другому розділі – «*Емпіричне дослідження особливостей сформованості комунікативної компетентності у майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту*» – представлено результати дослідження особливостей сформованості комунікативної компетентності та її структурних компонентів у студентів – майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту; проаналізовано залежність розвитку комунікативної компетентності та її складових від статевих і професійних ознак студентів та курсу їх навчання; здійснено факторний і кореляційний аналіз комунікативної компетентності та її складових, встановлено взаємозв'язки між різними її характеристиками.

Психологічне дослідження комунікативної компетентності охоплювало *констатувальний етап* – визначення показників її сформованості (ключових складових, рівнів розвитку), взаємозв'язку її структурних компонентів; *формувальний етап* – апробація розробленої автором програми психологічного супроводу розвитку цього феномена; *контрольний етап* – аналіз результатів впровадження в освітній процес психолого-педагогічних технік для розвитку комунікативної компетентності у майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту.

З метою встановлення психологічних особливостей розвитку комунікативної компетентності, та її основних компонентів: когнітивного, комунікативно-мовленнєвого, соціально-перцептивного та інтерактивного й їхніх складових, розроблено комплекс діагностичних методів. Зокрема, за допомогою експертної оцінки, спрямованої на визначення сформованості комунікативних характеристик студентів, і низки таких діагностичних методів, як тест «Взаємини із співрозмовником»; методика «Оцінка способів реагування у конфлікті» К. Томаса (адаптація Н.В. Гришиної); методика діагностики самоконтролю у спілкуванні (М. Снайдер); методика «Вивчення комунікативних й організаторських здібностей» (Б.Ф. Федоришин); тест «Вміння слухати»; тест «Вміння викладати свої думки»; методика «Визначення рівня перцептивно-невербальної компетентності» (Г.Я. Розен); методика «Діагностування перцептивно-інтерактивної компетентності» (Н.П. Фетискін); методика «Діагностика комунікативної компетентності у сфері ділового спілкування» (А.Г. Самохвалова); анкета «Невербальна виразність вчителя» (О.О. Петрова); методика «Діагностика рівня емпатійних здібностей» (В.В. Бойко); методика «Здатність до публічного виступу» – для самооаналізу виступів (шкала Е. Еріксона), – встановлено структурні складові комунікативної компетентності студентів та з'ясовано взаємозв'язки між ними.

З метою перевірки достовірності розробленої нами теоретичної моделі психологічної структури комунікативної компетентності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту було застосовано статистичні процедури факторного аналізу. В результаті виокремлено 43 з 60 гіпотетично визначених нами показників комунікативної компетентності, які найбільшою мірою характеризують компетентність у спілкуванні саме майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. Встановлено п'ять генералізованих факторів, які дістали такі умовні найменування: «*Комунікативна компетентність у сфері ділового спілкування*», «*Особливості взаємин із співрозмовником*», «*Перцептивний*», «*Невербальний*» та

«*Інтерактивний*». Кожний з п'яти виділених у результаті дослідження факторів являє собою пов'язану закономірним статистичним зв'язком систему показників, які у своїй цілісності утворюють факторну структуру (або певний тип) комунікативної компетентності досліджуваних студентів, що проходять навчально-професійну, фізкультурно-спортивну підготовку.

Як бачимо з таблиці 1, понад дві третини досліджуваних студентів (74,5 %) мають сформовану на середньому рівні комунікативну компетентність. Низький рівень сформованості комунікативної компетентності зафіксовано у 24,5 % студентів. Високим рівнем розвитку комунікативної компетентності володіє лише один відсоток студентів. Це обумовлює потребу в її подальшому розвитку у студентів. Як показало дослідження (табл. 1), у студентів з високим рівнем розвитку комунікативної компетентності порівняно рівномірно (збалансовано) сформовані всі її структурні компоненти. У студентів з середнім рівнем сформованості комунікативної компетентності найбільшою мірою розвинені комунікативно-мовленнєвий та соціально-перцептивний компоненти. А у студентів з низьким рівнем розвитку комунікативної компетентності її структурні компоненти перебувають у зародковому стані і потребують для свого розвитку активного формувального впливу із-зовні і, зрозуміло, зусиль самого суб'єкта спілкування.

Таблиця 1

Рівні розвитку комунікативної компетентності та її структурних компонентів у студентів (n=156; у %)

Рівень розвитку	Комунікативна компетентність	Когнітивний компонент	Комунікативно-мовленнєвий компонент	Соціально-перцептивний компонент	Інтерактивний компонент
Високий	1,0	23,4	22,4	26,5	22,4
Середній	74,5	37,8	74,5	70,4	71,5
Низький	24,5	38,8	3,1	3,1	6,1

Встановлено залежність розвитку комунікативної компетентності та її структурних компонентів *від статі* (більш високі результати мають жінки); *спеціальності* (вона сформована більшою мірою у студентів, які навчаються за напрямком «Фізичне виховання» – порівняно з напрямком «Здоров'я людини») і від курсу навчально-професійної підготовки – зафіксовано дещо більш високій її розвиток у студентів старших, ніж початкових, курсів (рис. 1).

Рис. 1. Рівні розвитку комунікативної компетентності студентів залежно від статі, спеціальності і курсу навчально-професійної підготовки (n=98; у %)

Сформованість невербальних засобів спілкування має особливе значення для фахівців з фізичного виховання у зв'язку із специфікою їх професійної діяльності. Психодіагностика виокремлених у дослідженні шістьох основних видів невербальних засобів, потрібних цьому фахівцеві для ефективного перебігу його навчально-професійної діяльності, дала такі результати: ці засоби сформовані у студентів здебільшого на середньому рівні, високий рівень їх розвитку має незначний відсоток студентів (табл. 2).

Таблиця 2

Рівні розвитку у студентів невербальних засобів спілкування (n=98; у %)

Види невербальних засобів спілкування	Рівні розвитку:		
	високий	середній	Низький
1. Здатність до володіння мімікою (контакт очей, виразність міміки)	2	77	21
2. Здатність до володіння пантомімікою (жестикуляція, пози)	1	85	14
3. Здатність до виразності, чіткості мовлення (тон і темп)	2	81	17
4. Здатність до володіння мовленнєво-руховою координацією	2	75	23
5. Спілкування діями (показ вправ)	2	74	24
6. Здатність до володіння предметними засобами спілкування (передавання м'яча)	2	71	27

Вивчення комунікативних і організаторських вмінь досліджуваних студентів дало змогу встановити, що у половини з них не розвинені комунікативні вміння, а також у значного відсотка (37 %) студентів не дістали належного розвитку організаторські вміння у спілкуванні.

Оцінка (за допомогою тесту «Взаємини із співрозмовником») сформованості у студентів таких показників комунікативної компетентності, як взаємна підтримка у спілкуванні, злагожденість у міжособистісній взаємодії та залагодження конфлікту, показала вищу нормативність у розвитку перших двох названих показників у студентів зі спеціалізацією «Здоров'я людини», ніж «Фізичне виховання». Разом з тим вельми високий відсоток студентів обох спеціальностей має нижчий від норми розвиток показника «залагодження конфлікту»: відповідно 59,7 % і 73,1 %. Це може свідчити про відсутність у майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту здатності до конструктивної взаємодії у ситуації спілкування і навіть про певну рутинність у ставленні цих студентів до свого співбесідника – одногрупників або викладачів, нехтування їхніми інтересами.

Крім того, у конфліктних ситуаціях (за тестом К. Томаса) майбутні фахівці з фізичної культури і спорту надають перевагу такому типу поведінки, як *компроміс*, що свідчить про їх намагання (через взаємні поступки інтересами) уникати суперечок, віднаходити згоду і взаєморозуміння в навчально-професійній діяльності. Спостерігається також недостатній рівень розвитку *суперництва*, яке тим часом сприяє примноженню фізкультурно-оздоровчих і спортивних досягнень, і *співорітництва*, що виступає найбільш конструктивним типом поведінки в навчальній взаємодії.

Тим часом кореляційний аналіз дав змогу встановити взаємозв'язки між психологічними показниками у структурі досліджуваного феномена. Його

результати свідчать про те, що комунікативна компетентність студента – майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту являє собою систему закономірно пов'язаних психологічних характеристик: з нею позитивно, статистично достовірно корелює 53 % виділених нами гіпотетично її складових – коефіцієнти кореляції від 0,432 до 0,207 (при $p \leq 0,05$ і $p \leq 0,01$).

До того виділені нами теоретично чотири основних компоненти у структурі комунікативної компетентності, що являють собою більш узагальнені характеристики щодо окремих її складових, мають з досліджуваним феноменом помірний і слабкий позитивний кореляційний зв'язок: це стосується когнітивного (0,207), комунікативно-мовленнєвого (0,237) та соціально-перцептивного (0,297) компонентів (при $p \leq 0,05$ і $p \leq 0,01$); у свою чергу, інтерактивний компонент характеризується лише тенденцією до такого взаємозв'язку. До того соціально-перцептивний компонент корелює з комунікативно-мовленнєвим (0,242) та інтерактивним (0,276) компонентами. Зафіксовано також відсутність кореляційного зв'язку когнітивного компонента з рештою структурних компонентів – має місце лише тенденція до такого зв'язку.

Результати дослідження свідчать про недостатність розвитку перцептивно-інтерактивних і перцептивно-невербальних вмінь, які належать до визначальних складових комунікативної компетентності, для ефективного розв'язання завдань майбутньої професійної діяльності цих фахівців і про потребу в їх постійному професійно-комунікативному вдосконаленні.

Отже, результати емпіричного дослідження дали змогу кількісно та якісно охарактеризувати рівень розвитку структурних складових комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, виділити особливості взаємозв'язку її основних компонентів, встановити багатозначну залежність комунікативних характеристик у структурі феномена. Констатувальне дослідження засвідчило недостатній рівень розвитку визначальних психологічних характеристик комунікативної компетентності у студентів, що зумовило потребу в їх подальшому розвитку та корекції.

У третьому розділі – «Психологічний супровід розвитку комунікативної компетентності у майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту» – подано методологічне обґрунтування програми психологічного супроводу розвитку комунікативної компетентності, розкрито її зміст і структуру; представлено особливості професійної діяльності фахівця з фізичної культури і спорту в контексті розвитку його комунікативної компетентності; викладено результати контрольного дослідження ефективності впровадження в освітній процес спеціальних психолого-педагогічних технік її розвитку.

Метою формувального експерименту було визначення ефективності реалізації запропонованої нами програми розвитку комунікативної компетентності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту. У формувальному експерименті взяли участь 60 студентів третього курсу Київського університету імені Бориса Грінченка, що навчаються за спеціальностями «Фізичне виховання» та «Здоров'я людини». З них 30 студентів, котрі увійшли до експериментальної групи (ЕГ), вивчали навчальну дисципліну «Психологія фізичного виховання», ґрунтуючись на розробленій нами програмі розвитку комунікативної компетентності. Контрольною була група (КГ), що складалася так само з 30 студентів третього курсу, котрі вивчали ці дисципліни за традиційною системою навчання.

Результати теоретичного аналізу та дані нашої пошуково-дослідницької роботи дали змогу розробити власну модель розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, що передбачає вдосконалення її основних компонентів (рис. 2).

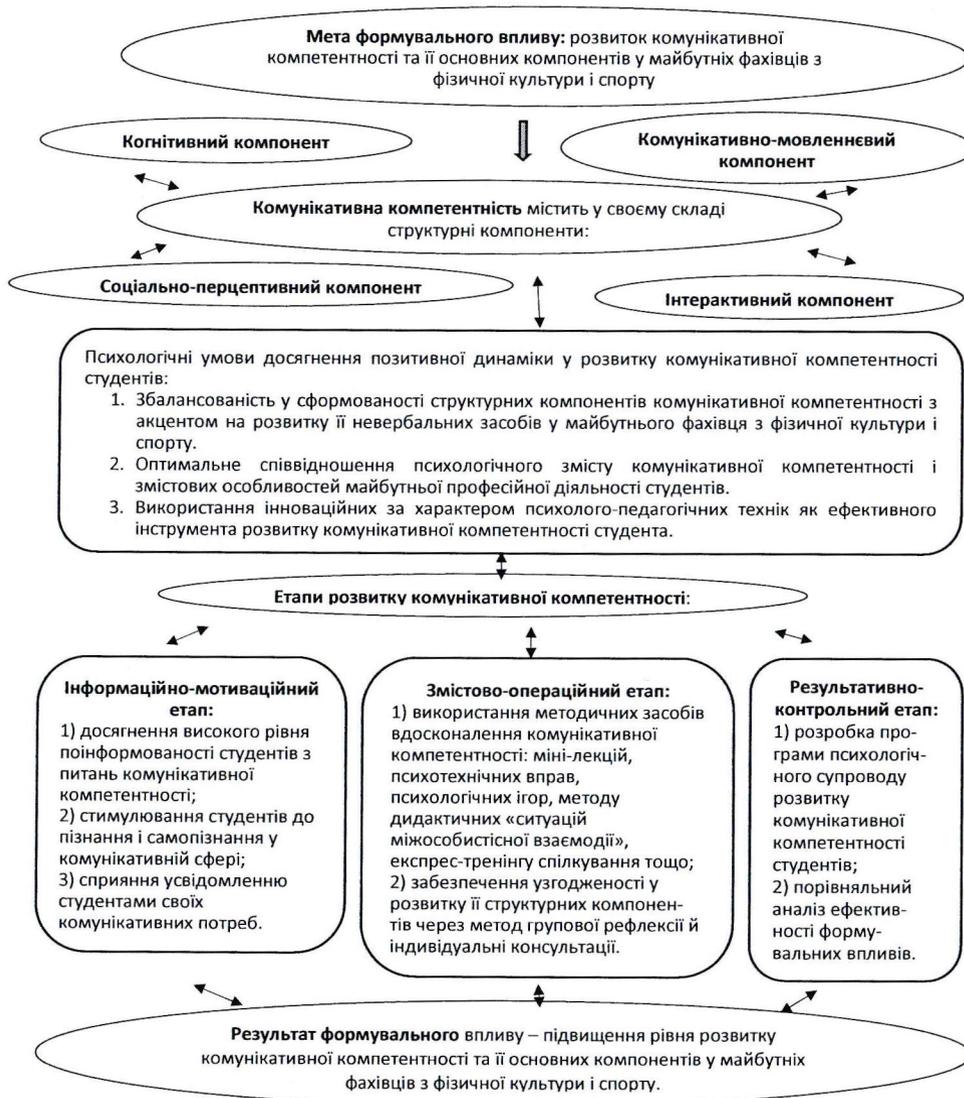

Рис. 2. Модель розвитку комунікативної компетентності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту

На підставі цієї моделі, а також з урахуванням особливостей, внутрішніх і зовнішніх передумов розвитку комунікативної компетентності побудовано психолого-педагогічну програму її вдосконалення у цих фахівців. Ця програма передбачає набуття студентами знань з психології спілкування, комунікативних вмінь і навичок, забезпечення адекватної професійної взаємодії у навчальному процесі й у майбутній професійній діяльності, розвиток здатності до прийняття самостійних рішень, відпрацювання певних алгоритмів вироблення навчально-комунікативних вмінь, розв'язання конфліктних комунікативних ситуацій тощо. Це здійснювалося через використання в навчально-виховному процесі міні-лекцій, психологічних ігор, психотехнічних вправ, експрес-тренінгу спілкування та інтерактивних методів навчання. Зміст програми з розвитку комунікативної компетентності за допомогою низки заходів реалізувався на трьох етапах експериментального дослідження: інформаційно-мотиваційному, змістово-операційному та результативно-контрольному. Програма охоплювала 15 занять, кожне з яких тривало 1 год. 20 хв. і було поділене на 5 блоків «Когнітивний», «Комунікативно-мовленнєвий», «Соціально-перцептивний», «Інтерактивний» і «Заключний» (табл. 3).

Таблиця 3

Структура програми з розвитку комунікативної компетентності студентів

№	Назва тренінгового блоку	Мета тренінгового блоку	Перелік основних занять
1.	Когнітивний	- Встановити контакт з групою, проінформувати про способи та засоби розвитку комунікативних якостей та вмінь особистості; - опанувати основні правила міжособистісної взаємодії, дати теоретичні знання про зміст, структуру та особливості розвитку комунікативної компетентності.	Комунікативна компетентність та її основні компоненти. Розвиток когнітивного компонента
2.	Комунікативно-мовленнєвий	- Ознайомити з особливостями вербального та невербального спілкування та його засобами; - виробити та розвинути у досліджуваних основні комунікативні вміння і навички: вміння говорити, вміння слухати, здатність до володіння мімікою та пантомімікою, здатність до мовленнєво-рухової координації спілкування тощо.	Розвиток комунікативно-мовленнєвого компонента
3.	Соціально-перцептивний	- сформувати і розвинути здатність до адекватного міжособистісного сприймання (вміння «читати» за обличчям, розуміння психологічного стану партнера зі спілкування через такі механізми: рефлексію, емпатію, ідентифікацію тощо).	Розвиток соціально-перцептивного компонента
4.	Інтерактивний	- вироблення та розвиток у студентів інтерактивних вмінь: вміння встановлювати комунікативний контакт, здатність до володіння стратегією, тактикою і технікою переконання у взаємодії, здатність до конструктивної поведінки в конфліктній ситуації.	Розвиток інтерактивного компонента
5.	Заключний	Підбиття підсумків тренінгового курсу та діагностика змін, що відбувалися у досліджуваних студентів під впливом опанування програми з розвитку комунікативної компетентності.	Контроль за допомогою опитувальника «Знання основ комунікативної компетентності»

У межах спеціального курсу, орієнтованого на формування і розвиток комунікативної компетентності у майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту,

ми розробили 21 міні-лекцію й опитувальник «Знання основ комунікативної компетентності», що спрямовані на здобуття студентами спеціальних знань із психології спілкування, опанування його закономірностей.

Для перевірки ефективності розробленої нами програми розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту було організовано контрольний етап експерименту, під час якого з'ясувалася наявність (відсутність) змін у розвитку комунікативних знань і вмінь студентів експериментальної та контрольної груп.

Таблиця 4

Порівняння показників розвитку комунікативної компетентності у студентів експериментальної і контрольної груп до і після формульального експерименту (n=60)

№ п/п	Показники	Експериментальна група			Контрольна група		
		m1	m2	p≤	m1	m2	p≤
1.	<i>Комунікативна компетентність</i>	2,07	2,77	0,001	2,27	2,40	–*
2.	<i>Когнітивний компонент</i>	2,27	2,60	0,05	2,33	2,67	0,01
3.	Комунікативні знання	2,30	2,87	0,001	2,17	2,43	–
4.	Досвід спілкування	2,23	3,00	0,000	2,20	2,77	0,01
5.	<i>Комунікативно-мовленнєвий компонент</i>	2,13	2,80	0,001	2,27	2,80	0,01
6.	Уміння викладати свої думки	11,57	13,0	0,000	10,50	11,33	–
7.	Вміння слухати	62,53	68,6	0,000	59,67	62,60	0,01
8.	Виразність, чіткість, тон і темп мовлення	2,10	2,93	0,001	2,43	2,70	–
9.	<i>Соціально-перцептивний компонент</i>	2,20	2,90	0,001	2,43	2,63	–
10.	Здатність до адекватного міжособистісного сприймання	2,17	2,97	0,000	2,10	2,40	–
11.	Перцептивно-невербальна компетентність	7,17	8,10	0,000	6,77	7,47	0,05
12.	<i>Інтерактивний компонент</i>	2,20	2,87	0,01	2,23	2,50	–
13.	Здатність до діалогічного стилю спілкування	2,30	2,87	0,001	2,20	2,63	0,05
14.	Здатність до встановлення комунікативного контакту	2,07	3,00	0,000	2,33	2,33	–
15.	Здатність до володіння методично-комунікативними прийомами ведення занять	2,17	3,00	0,000	2,40	2,53	–

Примітки: m1 – середнє значення по вибірці до експерименту; m2 – середнє значення по вибірці після експерименту; p≤ – рівень значущості: 0,05; 0,01; 0,001...; –* розбіжності недостовірні.

Внаслідок розвивального навчання отримано експериментальні дані для порівняння їх з контрольними результатами. У студентів експериментальної групи (ЕГ) до експерименту майже по всіх показниках комунікативної компетентності високого рівня її розвитку не спостерігалось, а після експерименту зафіксовано його наявність у досліджуваних (у межах від 10 % до 30 %). У студентів контрольної

групи (КГ) після експерименту високий рівень розвитку комунікативної компетентності зріс лише за деякими показниками. Зменшилася і кількість студентів з низьким рівнем сформованості комунікативної компетентності: в ЕГ – завдяки зростанню високого і середнього рівня її розвитку, а в КГ – здебільшого за рахунок середнього рівня.

Порівняльний аналіз результативності формульальних заходів, що здійснювався за допомогою Paired-Samplest-Test для залежних вибірок у всій множині змінних, дав змогу встановити статистично значущі відмінності у їх розвитку за більшістю показників комунікативної компетентності студентів експериментальної групи: зокрема, за всіма показниками її когнітивного компонента (при $p \leq 0,05$; $p \leq 0,001$); за всіма показниками комунікативно-мовленнєвого компонента (при $p \leq 0,001$); за всіма показниками соціально-перцептивного компонента (при $p \leq 0,000$); за всіма показниками інтерактивного компонента (при $p \leq 0,001$), крім «здатності до досягнення взаєморозуміння в системі „вчитель – учень”» і «здатності до володіння технікою переконання у взаємодії». Як показав порівняльний аналіз, у студентів ЕГ – порівняно зі студентами КГ – істотно збільшився рівень розвитку майже всіх показників комунікативної компетентності та її структурних компонентів і зменшилася кількість студентів з низьким рівнем їх сформованості.

Формульальний експеримент підтвердив ефективність розробленої нами програми психологічного супроводу розвитку комунікативної компетентності у майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту (табл. 4). Зафіксовано існування статистично значущих відмінностей у студентів експериментальної групи за розвитком ряду визначальних характеристик комунікативної компетентності. Водночас у студентів контрольної групи більшість характеристик комунікативної компетентності не зазнали суттєвих змін порівняно з констатувальним дослідженням. Разом з тим у студентів контрольної групи спостерігаються певні, статистично значущі, відмінності у розвитку когнітивного і комунікативно-мовленнєвого компонентів комунікативної компетентності, а також у сформованості перцептивно-невербальної компетентності. Такий стан справ можна пояснити їх природним розвитком у студентів контрольної групи у ході традиційного навчання.

Таким чином, підсумковий статистичний аналіз відмінностей у розвитку досліджуваних показників, отриманих у результаті впровадження в освітній процес спеціально розробленої нами програми, показав наявність їх трансформації у напрямку досягнення студентами визначених нами критеріїв розвитку комунікативної компетентності та її складових, яким має відповідати комунікативно компетентний фахівець у сфері фізичної культури і спорту.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі представлено теоретичне узагальнення результатів дослідження та новий підхід до вирішення проблеми розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. Результати проведеного нами дослідження дають підстави для формулювання таких висновків:

1. Здійснено теоретичний аналіз феномена комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. З'ясовано, що комунікативна

компетентність – це складно організоване утворення особистості, яке передбачає високий рівень володіння нею складними комунікативними вміннями і навичками, адекватними новим соціальним умовам; орієнтацію в комунікативних засобах; знання принципів і правил побудови спілкування в різних соціальних середовищах – передусім у професійній сфері. На підставі результатів дослідження ми розуміємо *комунікативну компетентність як сукупність знань, вмінь та навичок, за допомогою яких суб'єкт спілкування реалізує цілі та завдання комунікативної та професійної діяльності і досягає взаєморозуміння у міжособистісній взаємодії.*

2. З'ясовано, що виокремлення певних структурних компонентів у складі комунікативної компетентності пов'язане з їхнім узагальнюючим характером і узгоджується з наявними теоретичними поглядами її дослідників. Визначено структурну організацію комунікативної компетентності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту, що містить чотири взаємопов'язаних структурних компоненти: *когнітивний, комунікативно-мовленнєвий, соціально-перцептивний та інтерактивний*, які слугують засобом здійснення його педагогічно-професійного спілкування.

3. Констатовано, що майбутні фахівці з фізичної культури і спорту характеризуються здебільшого середнім та низьким рівнями розвитку комунікативної компетентності. Діагностовано відмінності у сформованості структурних компонентів комунікативної компетентності залежно від рівня її розвитку: у студентів з *середнім рівнем* сформованості комунікативної компетентності зафіксовано переважний розвиток комунікативно-мовленнєвого її компонента та його складових; у студентів з *низьким рівнем* – певною мірою розвинений лише когнітивний її компонент при неістотній сформованості інших її структурних компонентів; у студентів з *високим рівнем* – спостерігається порівняно рівномірний (збалансований) розвиток усіх чотирьох її структурних компонентів. Це й зумовило потребу в її подальшому розвитку та корекції у процесі цілеспрямованого формувального впливу.

4. У результаті факторного аналізу виділено п'ять генералізованих факторів у структурі комунікативної компетентності. Ці фактори – як пов'язана закономірним статистичним зв'язком система показників комунікативної компетентності досліджуваних студентів – характеризують компетентність у спілкуванні (її основні типи, аспекти розвитку) саме майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

5. Шляхом кореляційного аналізу визначено змістову структуру і взаємозв'язки між психологічними характеристиками комунікативної компетентності, детермінованість її сформованості низькою характеристиками, що зумовлюють її розвиток. З'ясовано залежність розвитку комунікативної компетентності та її структурних компонентів *від статі* (більш високі результати мають жінки); *спеціальності* (вона сформована більшою мірою у студентів, які навчаються за напрямком «Фізичне виховання» – порівняно з напрямком «Здоров'я людини») і від курсу *навчально-професійної підготовки* – зафіксовано дещо більш високий її розвиток у студентів старших, ніж початкових курсів.

6. Створено модель розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, спрямовану на досягнення позитивної динаміки у розвитку її основних структурних компонентів. Модель ґрунтується на

концепції гуманістичної освіти та має такі характеристики: особистісно орієнтована – забезпечення «суб'єкт-суб'єктної», діалогічної взаємодії зі студентами; предметна, тобто призначена для вдосконалення комунікативної компетентності саме майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту; розвивальна – передбачає розвиток професійно-комунікативних вмінь і навичок; методична – використання спеціальних завдань, психотехнічних вправ, психологічних ігор тощо; тренінгова – застосування для тренування методу педагогічних «ситуацій міжособистісної взаємодії», тренінгу комунікативних вмінь і навичок з використанням різних організаційних форм роботи та ін.

7. З урахуванням особливостей авторської моделі розроблено програму психологічного супроводу розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, яку було успішно апробовано в процесі формувального експерименту. В ході експериментального дослідження встановлено кількісні та якісні зміни у розвитку комунікативної компетентності, її структурних компонентів та їх складових у майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. Порівняння отриманих результатів на початку і наприкінці експерименту дало змогу констатувати позитивну динаміку в розвитку комунікативної компетентності у студентів експериментальної групи – порівняно зі студентами контрольної групи.

Висунута гіпотеза – успішна реалізація програми розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту залежить від врахування потреби у збалансованому розвитку її структурних компонентів – є адекватною поставленим завданням і знайшла своє повне підтвердження у ході проведення експериментального дослідження.

У перспективі дослідження – всебічне вивчення комунікативних характеристик, специфічних для комунікативної компетентності саме фахівців з фізичної культури і спорту; створення спеціальної психолого-педагогічної технології розвитку комунікативної компетентності з урахуванням психологічних особливостей її сформованості у студентів і з орієнтацією на поглиблений професійно-комунікативний розвиток цих фахівців.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

а) Статті у фахових виданнях з психології, рекомендованих МОН України:

1. Лахтадир О. В. Комунікативна компетентність особистості / О. В. Лахтадир // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Т. 5: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2013. – Вип. 13. – С. 154–163.

2. Корніяка О. М. Емпіричне вивчення особливостей професійного самоздійснення викладача вищої школи / О. М. Корніяка, О. В. Лахтадир, В. О. Гомонюк // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Т. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2014. – Вип. 14. – С. 99–109 (Дисертантом здійснено збір та аналіз емпіричних даних).

3. Лахтадир О. В. Психологічна структура комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту / О. В. Лахтадир // Збірник наукових

праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : Вид-во ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2015. – Вип. 20, ч. 2 – С. 41 – 47.

4. Лахтадир О. В. Психологічна характеристика комунікативної компетентності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту: факторний аналіз / О. В. Лахтадир // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Т. 7: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2016. – Вип. 16.– С. 100–109.

5. Лахтадир О. В. Особливості сформованості комунікативної компетентності та її складових у студентів – майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту / О. В. Лахтадир // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Том VI: Психологія обдарованості. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2017. – Вип. 13. – С. 259–267.

б) Статті у збірниках, внесених до міжнародних науково-метричних баз:

6. Лахтадир О. В. Психологічна структура комунікативної компетентності студента – майбутнього фахівця з фізичного виховання / О. В. Лахтадир // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка, Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Кам'янець-Подільський : Вид-во «Аксіома», 2015. – Вип. 30. – С. 349–359.

в) Тези та статті в матеріалах конференцій та семінарів:

7. Лахтадир О. В. Комунікативна компетентність як психологічний інструмент спілкування особистості / О. В. Лахтадир // Психолінгвістика в сучасному світі – 2013 : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 жовт. 2013 р.). – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2013. – С. 108.

8. Лахтадир О. В. Комунікативна компетентність як ефективність процесу спілкування / О. В. Лахтадир // Психолінгвістика в сучасному світі – 2014 : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф., 23–24 жовт. 2014 р.) відп. ред. Л. О. Калмикова. – Переяслав-Хмельницький : Вид-во «КСВ», 2014. – С. 32.

9. Лахтадир О. В. Комунікативна компетентність майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту / О. В. Лахтадир // Психолінгвістика в сучасному світі – 2016 : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 жовт. 2016 р.). – Переяслав-Хмельницький : ФОП Ямбровська Я. М., 2016. – С. 73–75.

АНОТАЦІЇ

Лахтадир О. В. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2017.

Дисертація присвячена дослідженню психологічних особливостей розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. У роботі уточнено психологічний зміст поняття комунікативної компетентності, виокремлено основні її структурні складові (когнітивний, комунікативно-мовленнєвий, соціально-перцептивний та інтерактивний) майбутніх фахівців з

фізичної культури і спорту. Встановлено залежність розвитку комунікативної компетентності та її структурних компонентів від статі, спеціальності і курсу навчально-професійної підготовки студента. Представлено модель розвитку комунікативної компетентності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту. Створено й апробовано програму психологічного супроводу розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. Гіпотези, розроблені на початку дослідження, знайшли своє повне підтвердження в ході формувального експерименту.

Ключові слова: комунікативна компетентність, структурні компоненти комунікативної компетентності, програма психологічного супроводу розвитку комунікативної компетентності студентів, педагогічна взаємодія, навчально-професійна підготовка студентів, майбутні фахівці з фізичної культури і спорту.

Лахтадыр Е. В. Психологические особенности развития коммуникативной компетентности будущих специалистов по физической культуре и спорту. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Институт психологии имени Г. С. Костюка НАПН Украины. – Киев, 2017.

Диссертация посвящена исследованию психологических особенностей развития коммуникативной компетентности будущих специалистов по физической культуре и спорту. В работе уточнено психологическое содержание понятия коммуникативной компетентности будущих специалистов по физической культуре и спорту, выделены основные ее структурные компоненты: когнитивный, коммуникативно-речевой, социально-перцептивный, интерактивный. Разработана психодиагностическая процедура исследования коммуникативной компетентности будущих специалистов по физической культуре и спорту. Установлена зависимость развития коммуникативной компетентности и ее структурных компонентов от пола, специальности и курса учебно-профессиональной подготовки студента.

Установлена факторная структура коммуникативной компетентности с целью определения особенностей взаимосвязи ее характеристик и выделения ключевых из них. В ее факторную структуру входят пять генерализованных факторов, а именно: «Коммуникативная компетентность в сфере делового общения», «Особенности взаимоотношений с собеседником», «Перцептивный», «Невербальный» и «Интерактивный», которые характеризуют компетентность в сфере общения (ее основные типы, аспекты развития) именно будущих специалистов по физической культуре и спорту.

Создана модель развития коммуникативной компетентности будущих специалистов по физической культуре и спорту, которая предполагает реализацию следующих трех этапов: информационно-мотивационного, содержательно-операционного и результативно-контрольного.

Разработана программа психологического сопровождения развития коммуникативной компетентности студентов – будущих специалистов по физической культуре и спорту, раскрыты ее содержание и структура. Представлены

особенности профессиональной деятельности специалиста по физической культуре и спорту в контексте развития его коммуникативной компетентности.

Доказано, что баланс структурных компонентов коммуникативной компетентности с акцентом на развитии ее невербальных средств, оптимальное соотношение психологического содержания коммуникативной компетентности и содержательных особенностей их будущей профессиональной деятельности и использования программы психологического сопровождения обеспечивают достижение положительной динамики в развитии коммуникативной компетентности будущих специалистов по физической культуре и спорту.

Получили дальнейшее развитие подходы к совершенствованию коммуникативной компетентности студентов спортивного профиля, первоочередным в котором является акцент на развитии невербальных средств общения. Гипотезы, которые были разработаны в начале исследования, нашли свое полное подтверждение в процессе экспериментального исследования.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, структурные компоненты коммуникативной компетентности, программа психологического сопровождения развития коммуникативной компетентности студентов, педагогическое взаимодействие, учебно-профессиональная подготовка студентов, будущие специалисты по физической культуре и спорту.

Lakhtadyr O. V. Psychological peculiarities of development of communicative competence of future specialists in physical culture and sports. – Manuscript

Thesis for a Candidate Degree in Psychology, Specialty 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology. – G. S. Kostyuk Institute of Psychology, NAEN of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The dissertation is devoted to research of psychological peculiarities of development of communicative competence of future specialists in physical culture and sports. The psychological content of the concept of communicative competence is specified in the work, its main structural components (cognitive, communicative-speech, social-perceptual and interactive) of the future specialists in physical culture and sports are outlined. The dependence of the development of communicative competence and its structural components on the gender, specialty and course of the student's educational and professional training was established. The model of development of communicative competence of the future specialist in physical culture and sports is presented. A program of psychological support for the development of the communicative competence of future specialists in physical culture and sports has been created and tested. The hypothesis that was developed at the beginning of the study found its full confirmation.

Key words: communicative competence, structural components of communicative competence, program of psychological support for the development of communicative competence of students, pedagogical interaction, training and professional training of students, future specialists in physical culture and sports.

Підписано до друку 20.10.2017 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 78.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua